

NHO

Næringslivets Hovedorganisasjon
Postboks 5250, Majorstua
Middelthunsgt 27, 0303 Oslo

ISBN 82-7511-047-5/Januar 2002

nho konferanser

En verden av muligheter

Innhold

1	En verden av muligheter	3
2	Globale utfordringer	11
3	Norge – på toppen av verden?	19
4	Med verden som marked!	27
5	En global forskningslandsby?	37
6	Internasjonalisering og skatt	43
7	Et globalt arbeidsmarked?	51

En verden av muligheter

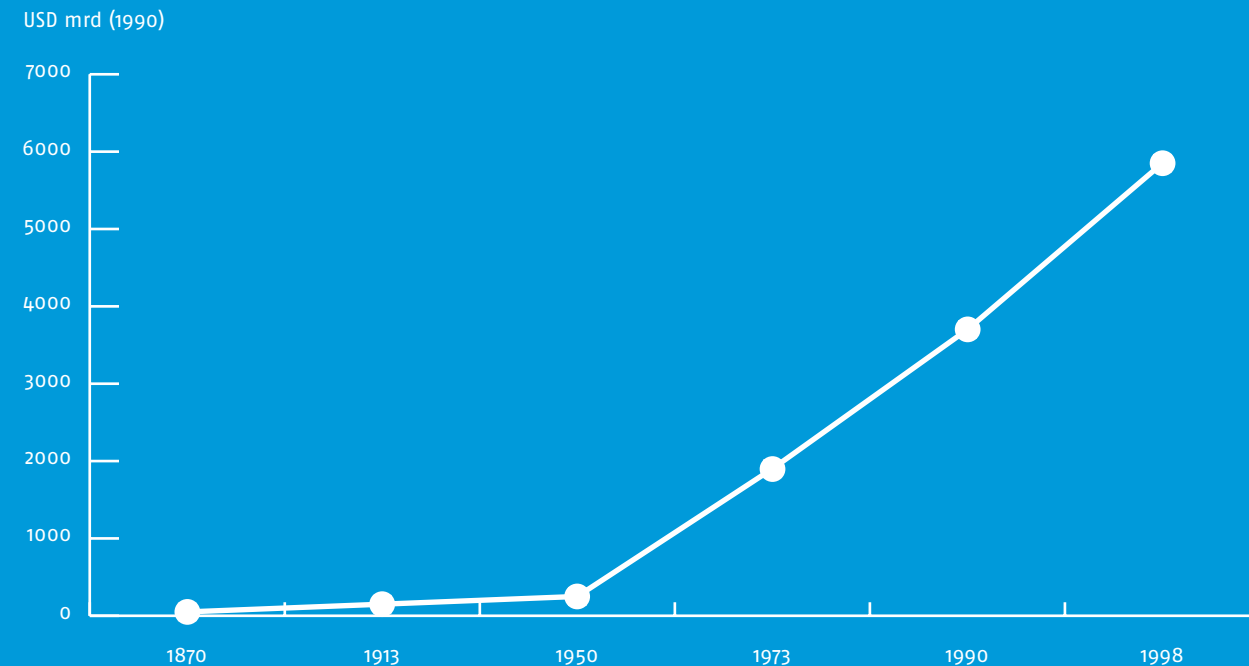
3

ISBN 82-7511-047-5/Januar 2002

Design: ABD – Ashley Booth Design AS

Trykk: Løren Grafisk

Opplag: 2000

Figur 1-1: Utviklingen i verdenshandelen

Kilde: OECD Observer

I øyeblikket pågår det i overkant av fire millioner små internasjonaliseringssjekter i Norge. Kokt torsk byttes ut med sushi, CNN velges i stedet for NRK, sparekronene plasseres på NASDAQ fremfor i Norsk Tipping og en bedriftseier i Ørsta satser på salg til japanere heller enn til ålesundere. Noen av disse prosjektene er offensive, andre et resultat av at man rett og slett gjør det andre gjør. Men hver enkelt nordmann har etter hvert, bevisst eller ubevisst, gjort seg selv til et lite globaliseringeksperiment. Folks liv begrenses i stadig mindre grad av landegrensener.

Dette skjer fordi resten av verden er blitt mer tilgjengelig. Teknologisk utvikling gjør det enklere for folk flest å kommunisere over avstander. Åpnere markeder har økt tilgangen på varer og tjenester fra resten av verden – valgmulighetene og det økonomiske handlingsrommet er blitt større.

Men en ting er at muligheter finnes – noe annet er å ta dem i bruk. Mens teknologisk utvikling år for år mangedobler de kulturelle, økonomiske og politiske valgmulighetene – er det folks evne og vilje til å ta

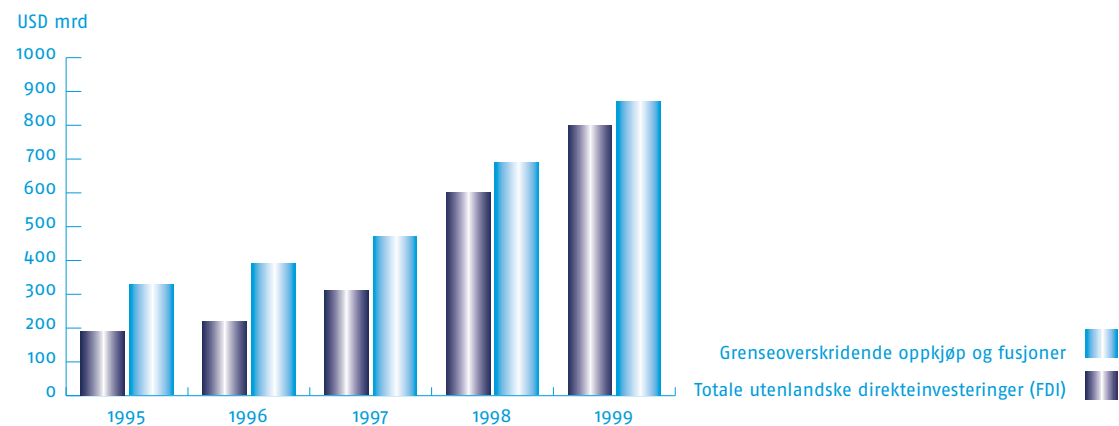
dem i bruk som vil avgjøre hvor raskt globaliseringen skjer. Globaliseringen er først og fremst resultatet av små og store valg gjort av et utall mennesker. De har kastet seg over nye muligheter til å krysse grenser kulturelt, økonomisk og politisk. Mens internasjonale bånd ofte var spesialiserte og forbeholdt eliten, deltar i dag de brede lag i internasjonaliseringen.

Nye muligheter for folk flest

Før den første sjokkbølgen etter terrorhandlingene 11. september 2001 hadde lagt seg, fantes det allerede adskillige spådommer om at dette var begynnelsen til slutten på globaliseringen. Enkelte spådde mer nasjonalistiske myndigheter og hevdet at dette var dødsstøtet for troen på en liberalisert og globalisert markedsøkonomi.

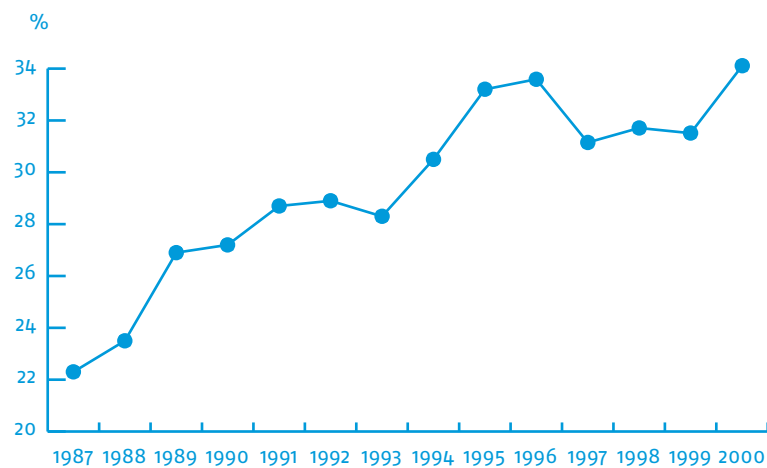
Dette har allerede vist seg å være feil. Ved WTOs toppmøte i Doha oppnådde man enighet om å videreføre prosessen for å liberalisere verdenshandelen. Viljen til internasjonalt samarbeide på den politiske arena har om noe blitt større etter den 11. september. Blant folk flest har begivenhetene ført til

Figur 1-2: Økende næringslivsaktivitet over grensene

Kilde: Thomson Financial /UNCTAD /OECD

Figur 1-3: Utenlandsk eierandel ved Oslo Børs

Kilde: Oslo Børs

økt oppmerksomhet omkring internasjonale forhold og få rop om tilbaketrekning fra verden.

Selv om det finnes folkelig skepsis til deler av globaliseringen, vil det å stanse utviklingen være utenkelig for de aller fleste. De nye mulighetene til et rikt liv, materielt og kulturelt, har så raskt blitt fanget opp og gjort til en del av våre liv at vi ikke en gang tenker over at de har noe med globalisering å gjøre.

Folks levestandard i store deler av verden er forbedret som følge av globaliseringen av handelen. En undersøkelse gjort ved Harvard University av 117 land mellom 1970 og 1998, viser at land som deltok i den internasjonale frihandelen hadde en vekst som var 3–6 ganger høyere enn i mer proteksjonistiske land. Dette gjelder alle land, uavhengig av om de er utviklingsland eller industriland, selv om effekten er enda større for utviklingsland enn for industriland. Videre utvikling av en åpen verdenshandel, uten diskriminering og hinder, er en klar forutsetning for å videreføre velstandsveksten.

Næringslivet internasjonaleses

Forbrukere med et globalt perspektiv krever at næringslivet må tenke globalt. Kundene vurderer lokale produsenter opp mot utenlandske og stiller i stadig større grad de samme og strengere krav overalt i verden. For næringslivet innebærer dette større konkurranse for å henge med. Kravstore kunder har gjort verdensmarkedet til hjemmemarkedet for stadig flere virksomheter.

Utviklingen i kapitalmarkedet trekker i samme retning. Folk har mulighet til å tenke mer internasjonalt i sine plasseringer. Sparepengene kan plasseres på Oslo Børs eller på NASDAQ, i norske eller sveitsiske statsobligasjoner. Spredningen av kapitalen på flere hender har ført til fremveksten av en profesjonell forvalterindustri. Derfor er avkastning i stadig større grad det dominerende plasseringskriterium. Hvor investeringene finner sted er mindre viktig. Enorme beløp krysser landegrensene hver dag i jakten på forskjeller i avkastning, og også investorene vurderer næringslivets dyktighet ut fra internasjonale krav.

Resultatet er at det etterhvert blir vanskelig å definere hva som egentlig er et utenlandsk selskap og hva som er et norsk selskap: Er det markedet der man har sine kunder som avgjør? Er det produksjonssted som avgjør? Er det eierskap som avgjør? Eller er det stedet hvor aksjen omsettes som avgjør? Kanskje er det ikke så viktig: Realiteten er at næringslivet er i ferd med å bli stadig mer internasjonalt langs alle disse aksene.

Næringslivets muligheter

Stadig mer kravstore kunder og investorer har ført til en mer utfordrende hverdag for mange virksomheter. Men globaliseringen har også bydd på helt nye muligheter.

Økt internasjonal konkurranse gjør at gode bedrifter med gode produkter enklere når frem til kunder verden over. Muligheten til å henvende seg til nisjer på verdensmarkedet, gjør det mulig å skape store suksessfulle bedrifter som aldri ville ha markedsgrunnlag i et lite land alene.

Man har også fått muligheten til å bruke hele verden som produksjonssted. Bedrifter inngår kontrakter

med leverandører verden over eller oppretter selv virksomhet i andre land. Som brukere av kapitalmarkedet tar næringslivet med seg kapitalen verden rundt.

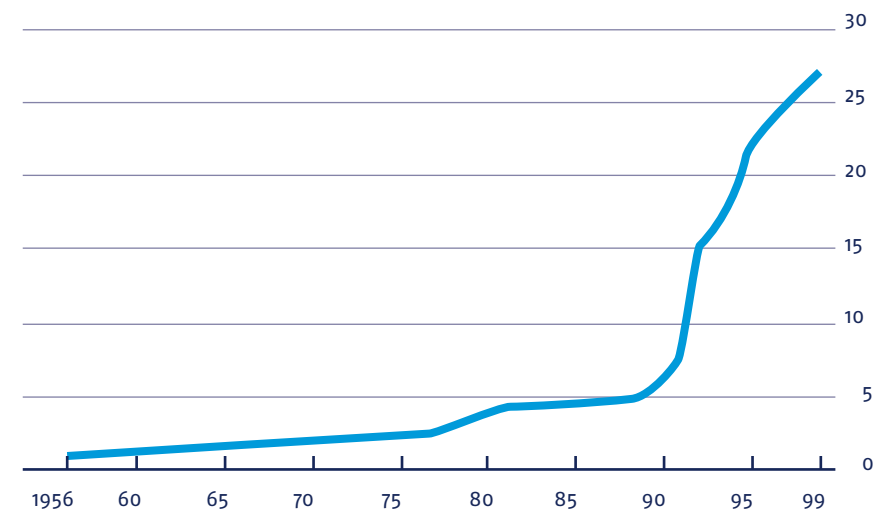
Totalt sett er resultatet av globaliseringen et marked hvor forskjellen på suksess og fiasko blir større. Og det som avgjør er evnen til å levere, ikke hvor du kommer fra.

Politikken internasjonaleses

Når noe hender på Manhattan vet vi det like fort i Norge som på Long Island. Men et mer vesentlig tegn på at verden blir mindre er at når noe hender på Manhattan så kan vi kjenne oss like berørt av det i Norge som på Long Island. Omverdenen har for mange blitt like mye en del av den nære virkeligheten som det lokale.

Dette har konsekvenser for det politiske systemet. Nasjonale politikere betjener innbyggere som i vesentlig grad forholder seg til resten av verden. Samtidig vurderes myndighetenes evne til å levere i stadig større grad opp mot hva som skjer i andre land. Også myndighetene har havnet i en mer intensiv

Figur 1-4: Utvikling i antall internasjonale frivillige organisasjoner ('000)

Kilde: Union of International Associations, The Economist

konkurransesituasjon: Innbyggere og næringsliv stiller mer komplekse krav, samtidig som de øker forventningene. Fordi innbyggernes horisont er internasjonal må også myndighetene i økende grad operere internasjonalt.

Myndigheter har til alle tider måttet forholde seg til omverdenen. Forskjellen er at mens utenriks- og handelspolitikk pleide å være et avgrenset område, berøres stort sett alle politikkområder av globaliseringen. Tenk for eksempel på helsepolitikken: Leger og sykepleiere hentes fra alle deler av verden. Vi sender pasienter til utenlandske sykehus og legemiddelpolitikken berører stort sett produkter produsert i utlandet.

Nye politiske muligheter

Det er en utbredt oppfatning at globaliseringen har gjort det politiske handlingsrommet mindre. Er det sant?

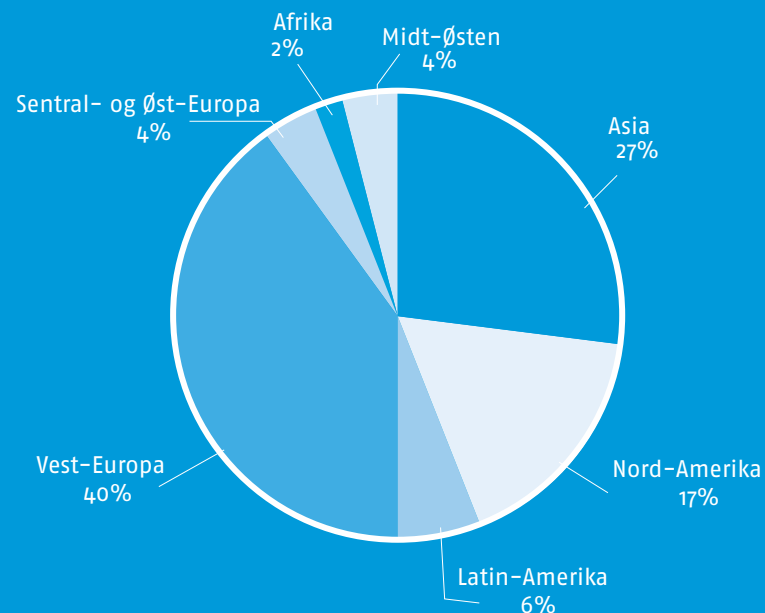
Når myndigheter hevder å ha fått redusert sitt handlingsrom er det delvis fordi verden har endret seg, men først og fremst fordi befolkningen har endret

seg. Reduksjonen i deler av politikernes styringsmuligheter har funnet sted med viten og vilje, fordi folk ikke er villige til å betale prisen for høye grenser, i form av redusert levestandard og inngrep i privat frihet. Man sto overfor et valg: Å delta i globale markeder eller å bevare muligheten til å detaljstyre. Folk har i praksis valgt markedet.

På vesentlige områder har dessuten det politiske handlingsrommet blitt større. Mens internasjonale økonomiske tvister tradisjonelt ble "løst" gjennom den sterke rett, har etableringen av multinasjonale samarbeidsavtaler og spilleregler økt mulighetene til å vinne frem politisk, særlig for små land. Samtidig har økende gjensidig avhengighet internasjonalt gitt en økt forståelse av felles interesser på tvers av grensene. Derfor har villigheten til å inngå samarbeid om mer effektiv løsning av myndighetsoppgaver på et mellomstatlig og overnasjonalt nivå økt. Samarbeidet i EU er for eksempel et resultat av dette. Man kan si at på mange områder hvor det i en globalisert verden er større behov for politisk handlingsrom, så har også handlingsrommet blitt større.

Globale utfordringer

Figur 2-1: Verdens vareeksport (2000)
100%=USD 6186 mrd

Kilde: World Trade Organisation

Samtidig som globaliseringen byr på mange nye muligheter, fører den også til økt fokus på en rekke utfordringer. Noen av disse utfordringen er nye, andre har eksistert i lang tid, men har blitt satt på dagsordenen av økende kunnskap og kontakt over grensene.

Globaliseringen har satt vår moral på prøve, fordi den gjør det vanskeligere å ignorere problemer og urett, med den begrunnelse at det tar plass utenfor våre egne landegrenser. Det er særlig fire hovedutfordringer som peker seg ut:

1) Sikre deltagelse i globaliseringens muligheter for flere

Fremdeles lever en stor andel av verdens befolkning i fattigdom. Selv om andelen fattige i verden har gått ned i løpet av de siste 20 årene har alt for mange mennesker ikke fått tatt del i velstandsøkningen. Dette gjelder spesielt det afrikanske kontinentet. Forskjellene er enorme regioner og land imellom.

Særlig innbyggere i de land som har minst fra før tjener på liberaliseringen av verdens markeder. Utviklingslandenes problem er at de ikke får nytte godt av globaliseringens muligheter i tilstrekkelig grad. Handelen på verdensmarkedet er dominert av industrialiserte land som har blokkert markedsgangen for fattigere land.

Verdensbanken har anslått at en full liberalisering av varehandelen, særlig innen landbruk og arbeidskraftintensiv produksjon, vil kunne bidra med en årlig økning på 12.000 milliarder kroner i inntektene til verdens utviklingsland.

I kombinasjon med fortsatt utviklingshjelp og teknologioverføring er økt frihandel den mest

realistiske måten å sikre langsiktig og selvhjulpen utvikling på. Arbeidet for en videre liberalisering av verdenshandelen innenfor WTO er avgjørende for verdens fattige. Det vil i følge Verdensbanken innen 2015 kunne løfte ut av fattigdom 300 millioner av dagens 1,1 milliarder fattigste mennesker.

Å sikre deltagelse berører også spørsmålet om folkelig forankring av endringene. Globalisering utfordrer balansen mellom politikk, marked og samfunn. Nye balansepunkter må finnes. Videreutviklingen av WTO og andre internasjonale institusjoner må ta hensyn til dette, blant annet med hensyn til å bedre mulighetene for demokratisk kontroll.

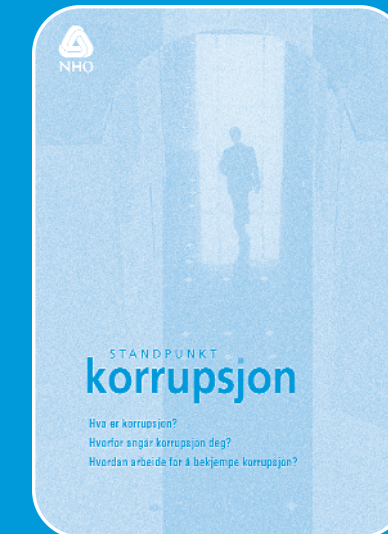
2) Håndtere omstillingene

Så langt har beskyttelse av næringsinteresser i OECD-landene gjort det vanskelig å foreta endringer som for alvor kunne bidra til utvikling og økt velstand i verdens fattige land (og i egne land). Produksjons- og eksportsubsidier i OECD landene koster 8 milliarder kroner per dag, mer enn fem ganger all utviklingshjelp som gis.

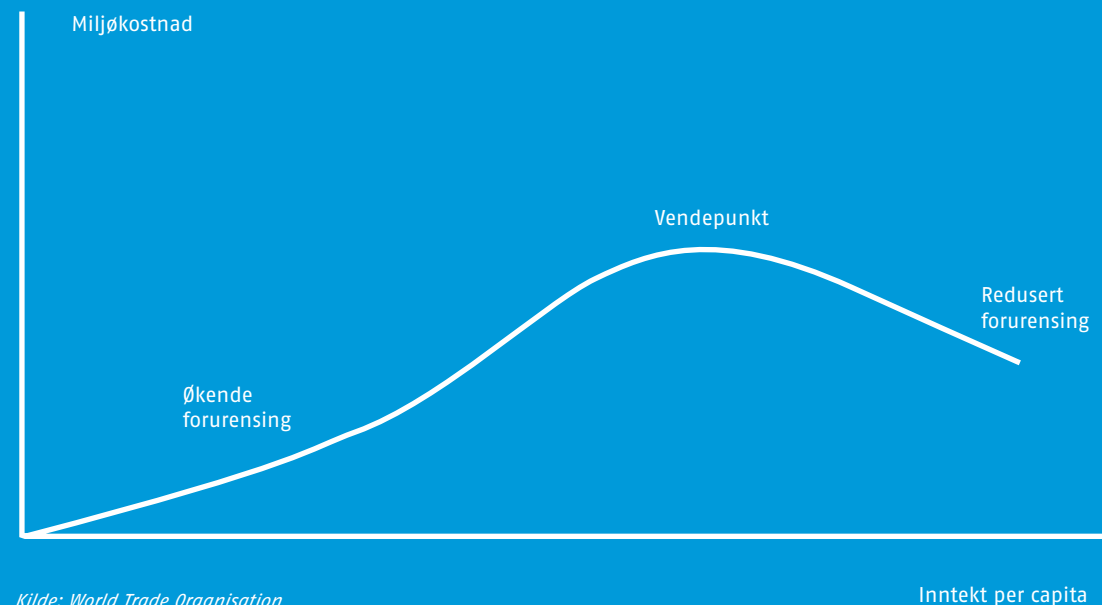
Økt frihandel med den tredje verden innebærer et behov for omstilling i industrilandene. Utviklingslandenes eksport vil med nødvendighet erstatte en del av den produksjon som foregår i industrialiserte land, særlig innenfor arbeidskraftintensive områder som landbruk og manuell industriproduksjon.

Utfordringen er å legge en konstruktiv strategi for hvordan man håndterer omstillingene. Jo bedre økonomien er i stand til å fange opp og omskolere dem som gjøres overflødige i enkelte sektorer, jo mindre blir både de privatøkonomiske og de sosiale overgangskostnadene.

Omstillingsbehovet i økonomien er permanent og går videre enn de næringer som i første omgang påvirkes av økt frihandel. En konsekvens av den stadig raskere økonomiske utviklingen som følger med globaliseringen, er at næringslivet vil befinnes seg i permanent endring. Utfordringen er derfor å legge en langsiktig strategi for hvordan man håndterer endringer, først og fremst gjennom arbeidsmarkedet og utdanningssystemet.

Figur 2-2: Sammenhengen mellom økonomisk vekst og miljø (Kuznets kurve)

3) Bedriftenes samfunnsansvar

Den økte internasjonaliseringen av norsk næringsliv har vært viktig for å skape arbeidsplasser og velferd i det norske samfunnet. På samme måte vil næringslivet gjennom sine etableringer og operasjoner utenlands være en betydelig kilde til lokal verdiskapning og velferdsutvikling – ikke minst i utviklingslandene.

Internasjonaliseringen medfører at norsk næringsliv får stadig nye handelspartnere og at disse som gruppe blir mer heterogene. For næringslivet er det en krevende utfordring å møte disse ulikhetene med respekt og toleranse samtidig som man ivaretar selskapets egne interesser.

Særlig for de bedriftene som etablerer seg i utviklingsland kan overgangen være stor: Arbeidsmiljøbestemmelser, miljølovgivning, sosiale regler, skatteregler og en rekke andre former for lovgivning er ufullstendige eller vanskelige å forholde seg til. Korrupsjon er ofte utbredt. Virksomhetene kan ikke uten videre gå ut fra at lovgivningen er i samsvar med, eller tar hånd om, det som regnes for å være en etisk forsvarlig forretningspraksis i hjemlandet eller blant

kundene. Det kan derfor være nødvendig for virksomheter å trekke opp sine egne retningslinjer for hva som er akseptabel praksis og å definere hva som er bedriftens samfunnsansvar.

Blant konsumenter og investorer stilles det stadig større krav til selskapers forretningspraksis i landene de har aktiviteter. Fordi kunder og investorer kan premiere selskaper som opptrer etisk riktig er ikke det å ta samfunnsansvar nødvendigvis en merkostnad, men bidrar med en ekstra mulighet for selskaper til å posisjonere seg på markedet. Selv om et minstemål er at man overholder menneskerettighetene, er det ikke alltid gitt hva som er riktig opptreden i fremmede samfunn, eller hvor en arbeidsgivers ansvar stopper. NHO har deltatt aktivt i arbeidet med å utarbeide informasjon og verktøy for bedrifter som arbeider med slike spørsmål.

4) Håndtere miljøproblemene

Totaleffekten av globaliseringen for miljøet er usikker. Økt handel har både positive og negative miljømessige konsekvenser.

De negative konsekvensene kommer av at de miljømessige kostnadene i liten grad er reflektert når varer og tjenester omsettes på verdensmarkedet. Dermed kan etterspørselen for enkelte varer bli større enn dersom miljøkostnaden ved å produsere og transportere dem var tatt med i bildet. Samtidig bidrar handel til å fremme økonomisk vekst som i seg selv kan føre til at omfanget av miljøskadelig aktivitet øker.

På den annen side er den vesentligste kilde til at handel fremmer vekst at den bidrar til mer effektiv produksjon – med andre ord at det sløses mindre med ressursene. Økt vekst og økt levestandard fører også i seg selv til økt miljøbevissthet og fremmer derfor innføringen av skjerpede miljøkrav. Samtidig er det vanskelig å forestille seg at det ville være mulig å stable på bena et internasjonalt miljø samarbeid, om ikke det interessefellesskap som er etablert gjennom verdenshandelen var på plass.

Det som er hevet over tvil er at globalisering og økt kunnskap om globale miljøproblemer har økt erkjennelsen av felles interesser i bekjempelse av

miljøproblemene. Koordinering er nødvendig fordi bedrifter eller land sjelden setter seg selv i en konkurransemessig ugunstig situasjon på vegne av det globale miljøet. En koordinert innsats må la de miljøfremmende deler av markedets mekanismer fortsette å virke, samtidig som det settes en kostnad på markedsaktivitet som utfordrer miljøet.

Norge – på toppen av verden?

Figur 3-1: Ranking på UN Human Development Index

1	Norge
2	Australia
3	Canada
4	Sverige
5	Belgia
6	USA
7	Island
8	Nederland
9	Japan
10	Finland
11	Sveits
12	Luxembourg
13	Frankrike
14	Storbritannia
15	Danmark

Kilde: UN Human Development Report 2001

Figur 3-2: Ranking av BNP per capita (PPP justert)

1	Luxembourg
2	USA
3	Norge
4	Island
5	Sveits
6	Canada
7	Irland
8	Danmark
9	Belgia
10	Østerrike
11	Japan
12	Australia
13	Nederland
14	Tyskland
15	Finland

Om det er et land som virkelig rider høyt på globaliseringsbølgen, så må det være Norge. I året hvor globaliseringsprotestene skjøt fart var Norge i følge FN det beste land i verden å bo i. Og vi hadde verdens 3. høyeste levestandard målt i BNP. Norge er ikke bare et lite land som gjør det bra, men spiller også en rolle i verden. Eller som Jan Erik Hansen i Aftenposten svarer på spørsmål fra LA Times: *"Norway is a very small country – something we don't recognize and we don't have to when we occupy a fair number of important international positions"*. I følge konsultantselskapet AT Kearney er Norge det 9. mest globaliserte land i verden.

Norge har klatret til denne posisjonen i en periode hvor verden har vært preget av hurtigere globalisering og økonomisk integrasjon enn noen gang tidligere. Visste man ikke bedre kunne man tro at Norge til fulle har behersket og utnyttet de nye muligheter som har åpnet seg i en globalisert verden. Er det slik?

Svaret er ikke utelukkende positivt. Både nordmenn og utlendinger peker som regel til oljen når de skal forklare hvordan det kan ha seg at Norge har blitt et

slikt velstående land. Med andre ord, selv om Norges misunnelsesverdige økonomiske posisjon til dels skyldes dyktighet og hardt arbeide, skyldes den også en god porsjon flaks.

Dette bekreftes av internasjonale sammenligninger av konkurransevne. Norge gjør det bedre økonomisk i forhold til andre land, enn hva konkurransevnen tilsier. Dette er særlig tilfelle dersom vi ser på den langsiktige konkurransevnen, som avhenger mindre av makroøkonomiske forhold og mer av næringsstruktur og det miljø den enkelte virksomhet opererer i.

En studie utført av World Economic Forum illustrerer dette: Dersom Norges BNP skulle tilsvare det nivå andre land med tilsvarende konkurransevne har, ville det bety at hver enkelt nordmanns inntekt reduseres med 35% over natten. Blant de 75 land som er med i undersøkelsen er Norge det land som har høyest velstand i forhold til hva konkurransevnen tilsier. Med andre ord er Norge det land med størst økonomisk fallhøyde. I øyeblikket lever vi langt over det vår evne, dvs. konkurransevne, tilsier.

Gapet mellom det vår produktivitet tilsier at vi kan skape og det vi faktisk skaper kan sies å være et uttrykk for hvor mye flaks vi har. Det er selvsagt ingenting galt i å ha flaks, utenom at flaks kan ta slutt. Dersom vi i mellomtiden ikke har rustet opp den norske økonomiens konkurransevne til å klare seg uten ekstraordinære oljeinntekter kan Norge miste posisjonen som en av verdens mest suksessrike nasjoner.

En analyse av materialet i studiene viser grunnleggende svakheter i norsk økonomi og dens evne til å skape vekst på lengre sikt. Det er mange mulige årsaker til dette, men det viktigste spørsmålet er hvorvidt rammebetingelsene i Norge er slik at de oppmuntrer alle deler av økonomien til en systematisk forbedring av egen produktivitet.

NHOs konkurransevnebarometer understreker det samme poenget: Norges konkurransevne har år for år sakket akterut i forhold til konkurrentlandene. Barometeret understreker at det spesielt er på to områder at Norge trekker i negativ retning, nemlig skatte- og avgiftstrykket og forskning og innovasjon.

Utfordringene for Norge

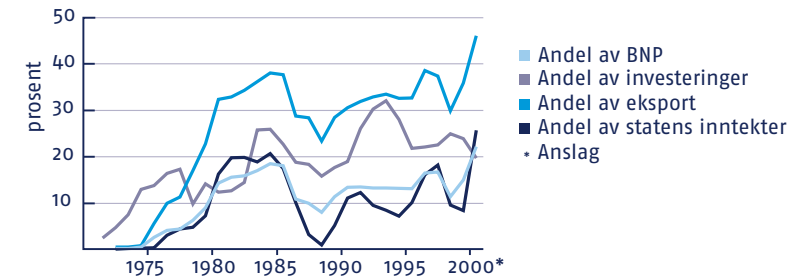
Denne tankevekkeren stiller Norge overfor tre store utfordringer:

1) Vi lever over evne

Den første store utfordringen for Norge er å innse at vi over tid ikke vil ha råd til å fortsette å leve over evne – vi må bringe våre evner overens med vårt levesett.

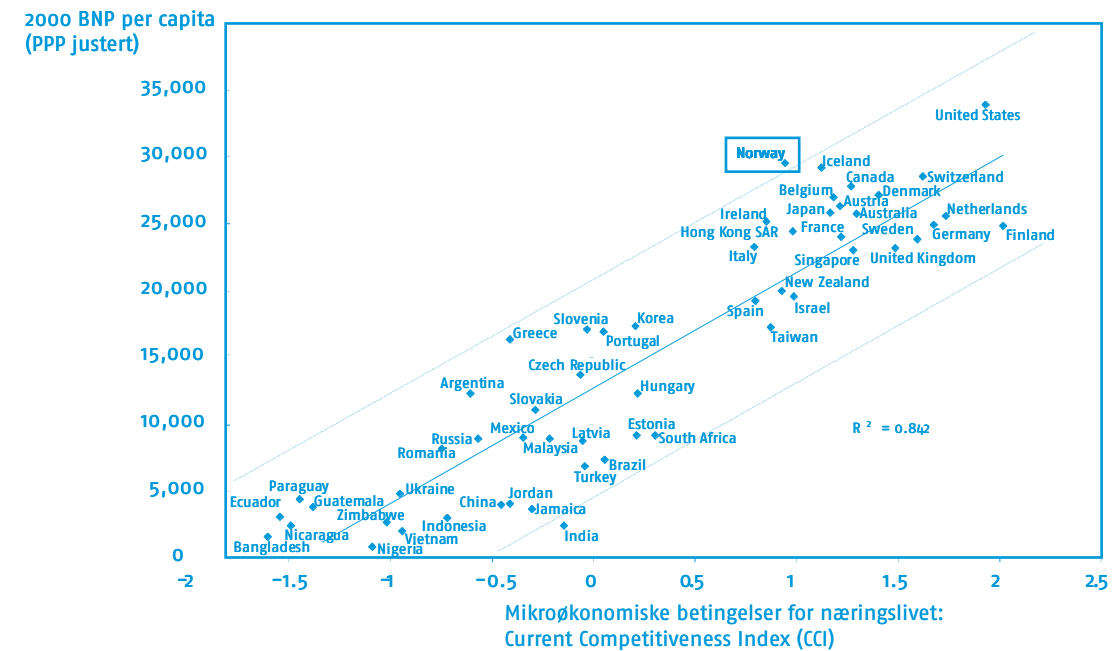
Noen vil hevde at Norge har gjort mer enn de fleste når det gjelder å tenke på fremtiden: De store avsetningene i oljefondet og et sunt makroøkonomisk fundament skulle gjøre Norge godt rustet for å møte en fremtid uten oljen. Dette er nødvendige, men ikke tilstrekkelige forutsetninger. Den store utfordringen for Norge ligger ikke i å samle nok penger på bok, men i å sørge for at man til fulle utnytter de muligheter et åpent verdensmarked gir til å skape større selvfornyende verdier i Norge, og dermed sikre lønnsomhet og arbeidsplasser over tid.

Figur 3-3: Oljeavhengighet i norsk økonomi

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Figur 3-4: Sammenheng mellom konkurransevne og levestandard

Kilde: Global Competitiveness Report, World Economic Forum

Figur 3-5: Norges konkurransemessige fordeler og ulemper

Top Norwegian Disadvantages (ranked by position in country ranking)		Top Norwegian Advantages (ranked by position in country ranking)	
	Rank		Rank
Road Infrastructure Quality	51	Efficacy of Corporate Boards	5
Quality of Math and Science Education	46	Ease of Access to Loans	5
Extent of Distortive Government Subsidies	41	Extent of Bureaucratic Red Tape	7
Local Supplier Quantity	38	Laws Relating to Information Technology	7
Tariff Liberalization	38	Cooperation in Labor-Employer Relations	8
Railroad Infrastructure Quality	38	Stringency of Environmental Regulations	8
Government Procurement of Advanced Technology Products	24	Availability and Cost of Cellular Phones	8
Hidden Trade Barrier Liberalization	23	Venture Capital Availability	9
State of Cluster Development	23		
Intensity of Local Competition	23		
Extent of Locally Based Competitors	23		
Financial Market Sophistication	22		
Local Supplier Quality	21		

Kilde: *Global Competitiveness Report, World Economic Forum*

2) Bedring av konkurransevne tar tid

Den andre store utfordringen er at det tar tid å bedre konkurransevnen. Venter man til det tvinger seg på er det for sent. I en globalisert økonomi baserer økt produktivitet seg i stadig større grad på oppdatert spisskompetanse. Holder man seg ikke hele tiden blant de fremste kan det være vanskelig å ta igjen forspranget.

Oljesektoren er ikke i seg selv et problem for Norge, slik debatten til tider gir inntrykk av. Tvert imot er den kilden til mange av våre potensielt største konkurransefortrinn. Problemet er at den økonomiske handlefriheten skapt av oljeinntektene har tillatt manglende fokus på produktivitetsutviklingen i resten av økonomien. Den har tillatt en ineffektiv offentlig sektor, samt reguleringer og byråkrati som hemmer veksten i privat sektor. Den har tillatt manglende helhet i forsknings- og utdanningspolitikk og utilstrekkelig satsing på utvikling av lønnsom humankapital. Den har tillatt at utvikling av et konkurransedyktig næringsliv i Norge ikke har stått høyt nok på dagsordenen.

3) Større politisk oppmerksomhet om fremtidens verdiskaping

Politiske beslutninger spiller en stor rolle for utviklingen av vår evne til å konkurrere i den globale økonomien. Den tredje store utfordringen er derfor å vinne plass på den politiske dagsorden for en inngående diskusjon om grunnlaget for norsk verdiskaping. Det må skapes forståelse for at en slik diskusjon er like vesentlig for å sikre fremtidig norsk velferd som alle de diskusjoner man har om hvordan man kan bruke og fordele dagens velstand. Man må overvinne trangen til ikke å være målrettet og effektive i den næringspolitiske tenkingen, fordi man har nok å ta av til å dekke de løpende utgifter i dag.

Mulighetene

Like mye som Norge er stilt overfor store utfordringer byr situasjonen på ekstraordinære muligheter:

1) *Er gode men kan bli bedre*

Vi er et av verdens aller rikeste land på tross av at konkurransebetingelser og rammeverk for verdiskaping ikke er misunnelsesverdige. Og som påpekt av blant andre Hope-utvalget i desember 2001, har Norge naturgitte betingelser som er misunnelsesverdige. Potensialet for videre vekst er stort, dersom vi kan skape konkurransebetingelser som er på høyde med og helst enda bedre enn de som finnes i våre konkurrentland. Vi må utnytte enda bedre de muligheter globale markeder gir norsk næringsliv og norske forbrukere.

2) *En sterk utgangsposisjon*

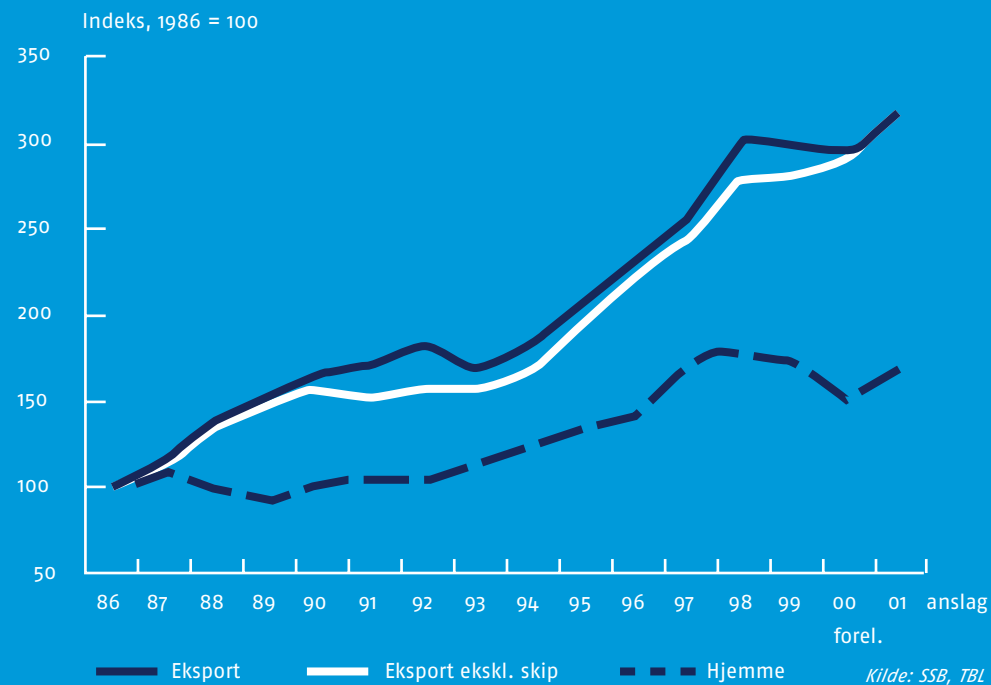
Norge har også en enestående mulighet til å bedre situasjonen fra en sterk posisjon. Mens mange andre land først går igjennom omstillinger når de er tvunget til det, har Norge fortsatt mulighet til å foreta en omfattende satsning på å utvikle konkurransevnen.

Vi har mulighet til å omfavne de internasjonale mulighetene, uten den midlertidige nedgang i velstand man har sett i mindre heldig stilte land. Norge har muligheten til å gjøre om dagens finansielle styrke til varige konkurransefortrinn gjennom en bevisst politikk.

Dersom Norge evner å utnytte sine enestående muligheter til å sikre verdiskapingen også for fremtiden, fortjener vi virkelig å toppe den globale ligaen.

Med verden som marked!

Figur 4-1: Teknologiindustriens omsetningsutvikling 1986-2000, eksport og hjemmemarked

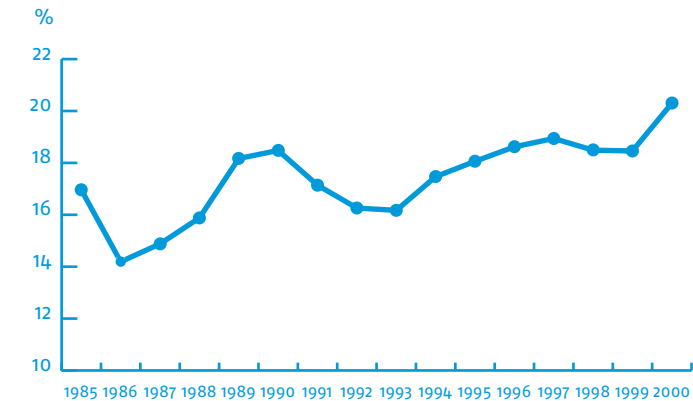
For store deler av norsk næringsliv er globale markeder en del av hverdagen – det finnes ikke lenger noe klart skille mellom hjemmemarked og eksportmarked. Delvis er dette et resultat av at selskaper har vokst ut over Norges grenser. Men stadig oftere er det også et resultat av at det ikke er naturlig å segmentere markeder på basis av geografi. Erklæringer om at "Vårt marked er verdensmarkedet" eller "Vårt marked er de som benytter internett" har blitt vanlige. Så vel tradisjonelle industriforetak som nye "born globals" har verden som marked.

For eksempel viser omsetningsutviklingen for teknologiindustrien at langt det meste av veksten har funnet sted gjennom eksport (se figur 4-1).

Likevel har ikke økningen i den totale eksporten fra Fastlands-Norge vært særlig stor (se figur 4-2).

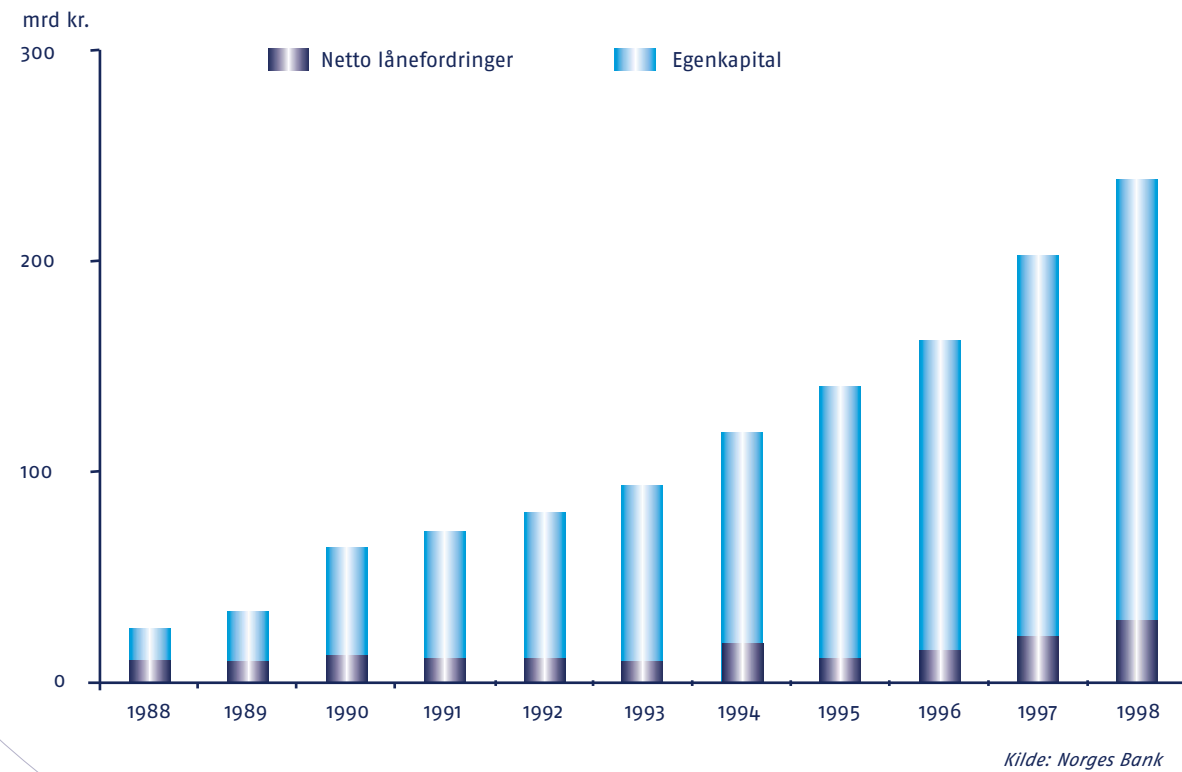
I tillegg til at mye av eksporten skjer gjennom offshoreindustrien, er en mulig forklaring er at eksport alene ikke er et godt mål på hvor internasjonalisert næringslivet er. Dersom man i stedet ser på flommen av norske direkte investeringer til utlandet, tegner et ganske annet bilde seg.

Figur 4-2: Vareeksportens andel av BNP – Fastlands Norge

Figur 4-3: Norsk direkte investert kapital i utlandet (FDI)

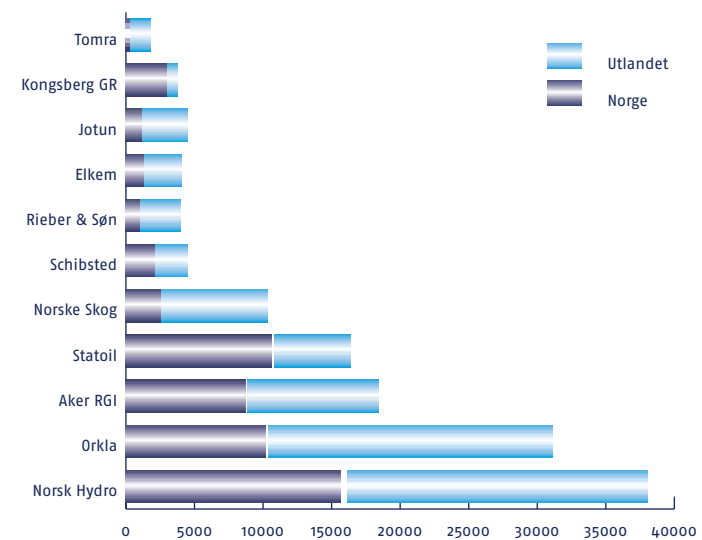

Disse investeringene har økt år for år i løpet av det seneste tiåret (se figur 4-3).

Dette indikerer at norske virksomheter også blir mer internasjonale ved å kjøpe og/eller etablere virksomheter utenfor Norges grenser.

Sysselsettingsbildet i en del store norske virksomheter viser at disse for lengst har blitt internasjonale – ikke bare med henblikk på hvor de selger sine produkter, men også på hvor de lokaliserer sin produksjon (se figur 4-4).

Figur 4-4: Antall sysselsatte i 10 store virksomheter – 2000

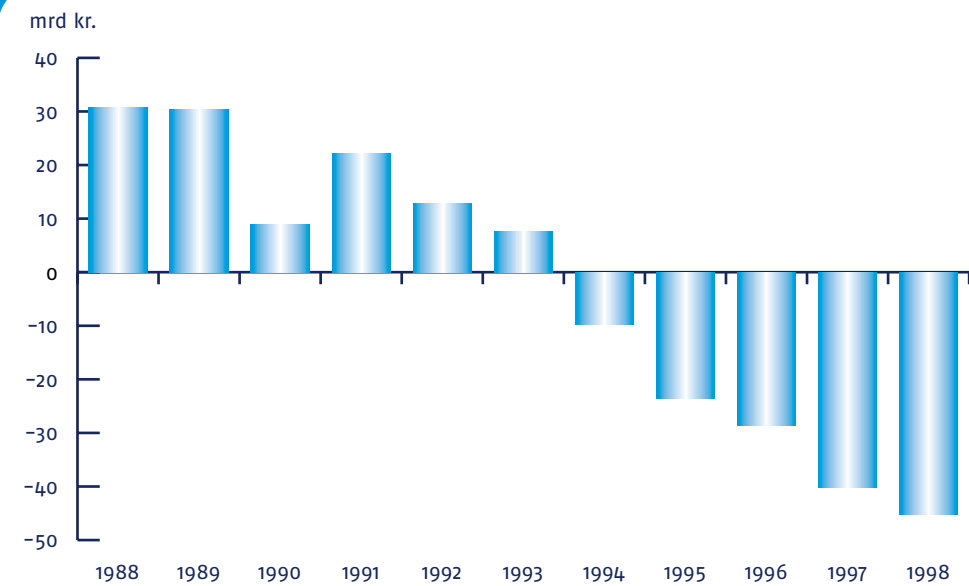

Kilde: Årsrapporter, NHO

Det er interessant at den sterke tendensen til ute etablering ikke bare gjelder store industrivirksomheter, men at det i følge TBL også blant teknologibedriftene generelt er en andel på 40% som har uteproduksjon. Innebærer denne utviklingen en flukt fra Norge eller er den en naturlig konsekvens av at aktiviteter spesialiseres og relokaliseres i den globale økonomien? En indikator som kan si noe om dette er hvorvidt lokaliseringen av produksjon utenfor Norges grenser erstattes av investeringer inn i Norge – altså av at utenlandske virksomheter lokaliserer aktivitet i Norge. Som vi ser har Norge i løpet av de senere årene gått fra å være et land som har en netto inngang av direkte investeringer til å bli et land som har en netto utgang (se figur 4-5).

Slike fluktasjoner kan forventes på kort sikt og er foreløpig er en mindre andel av de totale investeringene. Likevel er denne trenden bekymringsverdig dersom den er en indikator på at Norge oppleves som et mindre attraktivt land å lokalisere næringsaktivitet i.

Figur 4-5: "FDI balansen"
(Utenlandske direkte investeringer i Norge – Norske direkte investeringer i utlandet)

Kilde: Norges Bank, NHO

Med verden som marked: To syn på hva det betyr

Av Dr. Christian Ketels, Principal Associate,
Institute for Strategy and Competitiveness, Harvard Business School

Norge er et av de land i verden som er mest avhengig av vel fungerende internasjonale markeder, gitt landets avhengighet av eksport. Det var derfor gode nyheter for Norge at WTOs ministermøte i Doha kom til enighet om å lansere en ny forhandlingsrunde om videre liberalisering av verdenshandelen. Dette markerte at globaliseringen vil fortsette, på tross av den uro og usikkerhet som terroristangrepene den 11. september i fjor skapte. Konsekvensene av den stadig økende flyten av varer, tjenester, investeringer, mennesker og ideer vil fortsette å være store, men hva betyr det for næringslivsledere og politikere?

Et syn er at globaliseringen er en prosess som reduserer betydningen av lokalisering og avstand til markeder i konkurransen. Dermed blir globaliseringen en kraft som frembringer økt konkurranse om å redusere kostnader mellom ulike steder for å tiltrekke seg økonomisk aktivitet. At veksten i verdenshandelen nå er langt høyere enn veksten i BNP, stemmer overens med den økende bruken av internasjonale leverandører som man ville forvente i en slik "ikke stedbundet" internasjonal økonomi.

For å kunne konkurrere vil næringslivsledere som er tilhengere av dette synet gjennomføre det globale markedet for å finne de beste stedene å lokalisere egen virksomhet og de beste leverandørene. Ofte blir "best" synonymt med "lavest kostnad", siden alle andre forhold forventes å bli utjevnet av globaliseringen. For å kunne konkurrere med konkurrentenes operasjonelle effektivitet, blir relokalisering og outsourcing de aktivitetene som prioriteres. Politikere som forsøker å forhindre lettbevegelige selskaper fra å flytte arbeidsplasser ut av landet, vil ofte forsøke å

oppmuntre nasjonale helter gjennom å tillate redusert hjemlig konkurranse og/eller lukke markedet for utenlandske konkurrenter.

Et annet syn er at globaliseringen er en prosess som faktisk har økt betydningen av lokalisering, fordi stedbundne betingelser er en av de få gjenværende faktorer som tillater selskaper og land å differensiere sin virksomhet. Den nære sammenhengen mellom lokalt næringsmiljø og økonomisk utvikling, understøtter dette synet (se figur 3-1). Mens det er sant at selskaper i stadig større grad benytter seg av internasjonale leverandører, slik veksten i verdenshandelen indikerer, så er veksten i deres egen aktivitet i andre markeder enda større. For eksempel rapporterer europeiske selskaper høyere salg i USA gjennom sine amerikanske filialer enn eksporten til USA fra sine hjemmebasen. Lokalisering spiller en rolle.

Næringslivsledere som er tilhengere av dette synet vil analysere hvilke unike karakteristika ved bedriftens lokalisering som understøtter sentrale elementer i den strategiske posisjonen, og som dermed gir muligheter for varig differensiering. Bedriftens globale

strategi benytter globale leverandørnettverk for å redusere kostnader knyttet til generiske aktiviteter, men benytter seg også til fulle av unike lokale miljøer for aktiviteter som er sentrale for den strategiske posisjonen. Politikere som ønsker å tiltrekke seg slike aktiviteter innser at kvaliteten på det lokale næringsmiljøet er mer enn innsatsfaktorenes kostnader og jobber sammen med den private sektor for å oppgradere hele spekteret av betingelser. Dette gjelder spesielt investeringer i forskning og kompetanseutvikling i tilknytning til lokale næringsklynger, samt å øke lokal konkurranse, for eksempel ved å invitere internasjonale selskaper til å etablere seg i landet.

Den norske debatten, særlig blant politikere, har stort sett vært dominert av det første synet på globalisering. For eksempel har den gradvise utflyttingen av aktiviteter fra Norge siden Nycomed-Amersham

fusjonen økt frykten for at man skal ende opp som en taper i det globaliserte markedet. Svaret har vært en tendens til å favorisere utviklingen av sterke nasjonale spillere, over integrasjon av norske aktiviteter inn i internasjonale selskaper. Den "norske" løsningen for Saga, tidligere det tredje største oljeselskap i Norge, den fallerte fusjonen mellom Telenor og Telia, og den nylig avlyste overtagelsen av Storbrand har etterlatt liten tvil utenfor Norges grenser: Landet er åpent for eksport, men lukket for hjemlig konkurranse.

I det siste er stemmer som i større grad sympatiserer med det andre synet på globalisering blitt mer hørbare i Norge. FAST Search & Transfer, et av de mest omtalte Internet-selskapene, har aktivt benyttet seg av den unike kompetansen som finnes ved NTNU. Men samtidig har FAST fra første dag valgt å fokusere på de mest krevende kundene som finnes på det amerikanske markedet. Det mindre konkurransepregede norske markedet kunne rett og slett ikke tilby tilstrekkelig med konkurransepress og nye ideer. Norske Skog, den dominerende spiller i norsk cellulose- og papirindustri, har iverksatt en aggressiv inter-

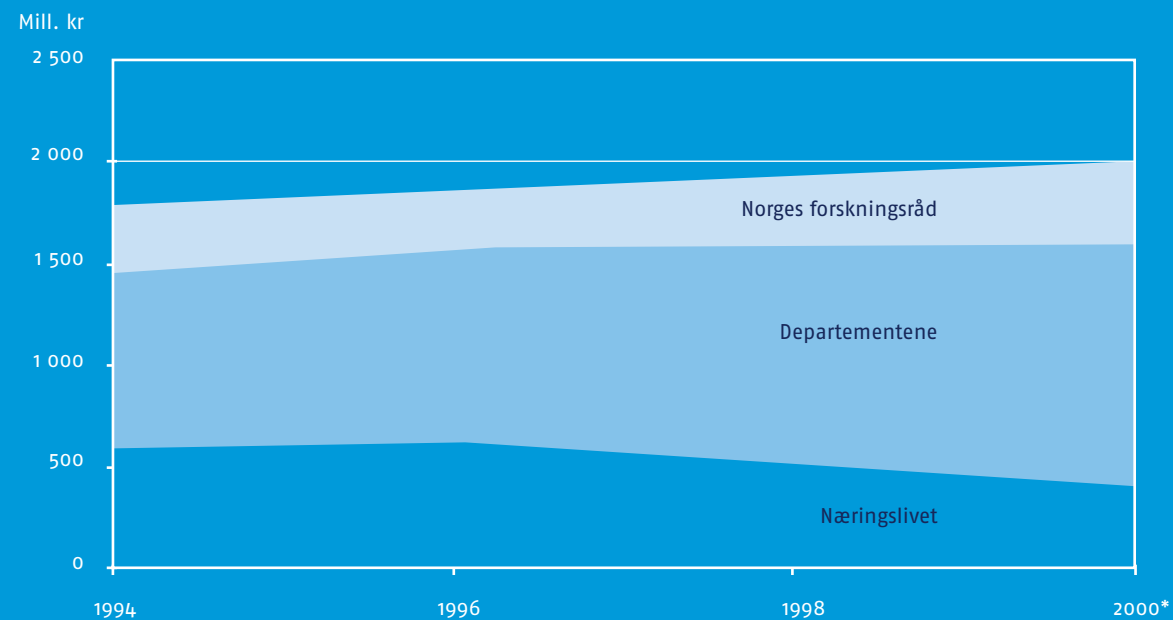
nasjonaliseringsstrategi. De dynamiske effektene av direkte konkurranse med de ledende amerikanske og finsk-svenske rivaler på internasjonale markeder kompenserer for fraværet av hjemlig konkurransepress.

Norske myndigheter og næringsliv befinner seg ved en kritisk skillevei. Norge har et unikt lokalt næringsmiljø (se figur 3-5) som kan understøtte kritiske elementer i differensierte strategier for selskaper, både norske og utenlandske, som lokaliserer seg i Norge. Men Norge er også velsignet av naturressurser som skaper en illusjon av at landet har råd til å fortsette å støtte opp om "nasjonale helter" i noen år til. Det kan på sikt vise seg å være en tvilsom velsignelse.

(Synspunktene står for forfatterens egen regning)

En global forskningslandsby?

Figur 5-1: Budsjetterte midler til Norges internasjonale forskningssamarbeid i perioden 1994-2000 etter finansieringskilde. Anslag

Kilder: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU)/Statistisk sentralbyrå (SSB)

I en liten, åpen økonomi som den norske må bedrifter og andre hente det meste av kunnskapen utenfor landets grenser. Dette er en nødvendig strategi for å kunne hevde seg i en konkurranse som blir stadig mer global. Det samme gjelder for store land, som f.eks USA.

Uten internasjonalt samarbeid stopper norsk forskning og utvikling

Norge svarer for i underkant av én prosent av verdens samlede kunnskapsproduksjon. Vi er derfor helt avhengige av å hente inn kunnskap utenfra for å øke verdiskapingen og styrke konkurranseevnen. Dette fordrer sterke nasjonale forskningsmiljøer som er i stand til å hente inn og utnytte relevant kunnskap til utvikling og forsterkelse av nasjonale fortrinn. Dessuten er det påkrevet at man er i stand til å gi noe tilbake, siden man i internasjonalt FoU-samarbeid – som i alt annet samarbeid – må vi være i stand til å gi for å kunne få.

Norske institusjoner og bedrifter finansierte FoU-aktiviteter i utlandet for 2,1 milliarder NOK i 1999.

Dette tilsvarte drøye 10 prosent av de samlede norske FoU-investeringene. Finansieringen av FoU-aktiviteter i utlandet fordelte seg slik på de ulike hovedaktørene i Norge:

Finansieringskilde	Mill. NOK	Andel i prosent
Næringslivet	1.369,7	64,5 %
- Industri og øvrig næringsliv	890,2	41,9 %
- Oljeselskaper	479,5	22,6 %
Offentlige kilder	753,2	35,5 %
- Departementer, fylker, kommuner, offentlige fond	709,2	33,4 %
- Forskningsrådet	44,0	2,1 %
TOTALT	2.122,9	100,0 %

Kilder: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU)/Statistisk sentralbyrå (SSB)

Næringslivet svarer for nærmere to tredjedeler av Norges finansiering av FoU-aktivitet i utlandet. Det er særlig oljeselskapene som kjøper FoU-tjenester i andre land enn Norge. Det offentlige bidraget består i hovedsak i at departementene finansierer FoU-aktiviteter i utlandet.

Norges deltagelse i internasjonalt forsknings-samarbeid er anslått til 2,1 milliarder NOK i 2000. Dette er forskjellig fra finansiering av FoU-aktivitet i utlandet og dreier seg om deltagelse i samarbeids-prosjekter med utenlandske aktører.

Fra 1994 til 2000 har det vært en ørliten vekst i Norges deltagelse i internasjonalt FoU-samarbeid, men dette skyldes at det offentlige, gjennom Norges Forskningsråd og departementene har økt sin deltagelse. Næringslivets deltagelse har gått relativt kraftig tilbake, fra 620 mill. kr. i 1996 til 401 mill. kr. i 2000. Det er altså en tendens i retning av at norsk næringsliv er mindre innstilt på internasjonalt forskningssamarbeid nå enn for noen år siden.

Årsaken til at Norges internasjonale FoU-samarbeid totalt sett har økt i de senere år er deltagelsen i EUs

rammeprogrammer for forskning og teknologi. Det er viktig at Norge engasjerer seg i EUs FoU-programmer og utviklingen er derfor isolert sett velkommen. Likevel gir utviklingen grunn for en viss ettertanke, langs to linjer: Hvordan er det mulig at næringslivets internasjonale forskningssamarbeid er på vei ned når mulighetene for slikt samarbeid synes å bli større? Kan fokuset på EU føre til at man taper av syne betydningen av å samarbeide også med andre deler av verden, især verdens to fremste forsknings- og teknologiland – USA og Japan?

Har vi et virkemiddelapparat som fremmer internasjonalisering i FoU?

Bedrifter i små og åpne økonomier vil i større grad enn bedrifter i større økonomier lokalisere innovasjonsaktiviteter i utlandet, for å trekke veksler på kunnskapsressursene i andre land. Men, der er store individuelle variasjoner: Bedrifter i Belgia, Sverige og Nederland tenderer i retning av å internasjonalisere sine innovasjonsaktiviteter, mens bedrifter i Finland, Østerrike og Norge i mindre grad gjør dette.

Rajneesh Narula ved Senter for teknologi, innovasjon og kultur (TIK) ved Universitetet i Oslo har foretatt en undersøkelse av næringslivets inter-nasjonalisering av forskningsaktiviteter i disse landene.

Undersøkelsen som har studert bedrifter svarende for 70–80 prosent av norsk næringslivs FoU, gir flere forklaringer på hvorfor norske bedrifter i mindre grad trekker veksler på utenlandske innovasjonspartnere. En årsak er at Norge i større grad enn andre land fører en innadvendt økonomisk politikk. En annen er at Norge opererer med en form for "tekno-nasjonalisme" hvor man legger begrensninger på utenlandske investeringer i Norge, samt hemmer norske investeringer i utlandet. En tredje forklaring er at det norske innovasjonssystemet er sammensatt av næringer og bedrifter som gjennomgående opererer mindre på et internasjonalt plan enn for eksempel virksomheter i Sverige. Dette kan forklares ved at norsk næringsliv i større grad har vært tuftet på utnyttelse av hjemlige naturressurser. Siden det tar tid å endre grunnleggende trekk ved et lands innovasjonssystem og næringsstruktur, så har Norge på en måte blitt "låst

inne" i et innovasjonssystem som er mindre inter-nasjonalisert enn i andre land.

Dette bildet er blitt ytterligere sementert som følge av det høye offentlige engasjementet i forsknings- og teknologipolitikken. Offentlig sponsete FoU-institusjoner fokuserer i stor grad på veletablerte bedrifter innenfor tradisjonelle næringer. Det offentlige finansierer 88 prosent av virksomheten ved landets universiteter og 62 prosent av aktivitetene ved norske forskningsinstitutter.

Konklusjoner

Mangelen på internasjonal orientering av norsk næringslivs forskningsaktivitet er bekymringsfull på sikt, i den grad den signaliserer en manglende evne og/eller vilje til fornyelse av næringslivets aktivitet. Det er derfor nødvendig å fokusere både på hva man kan gjøre for å oppmuntre til økt forskning, særlig i nye næringer i Norge og til økt internasjonal forskings-samarbeid. Dette innebærer blant annet at:

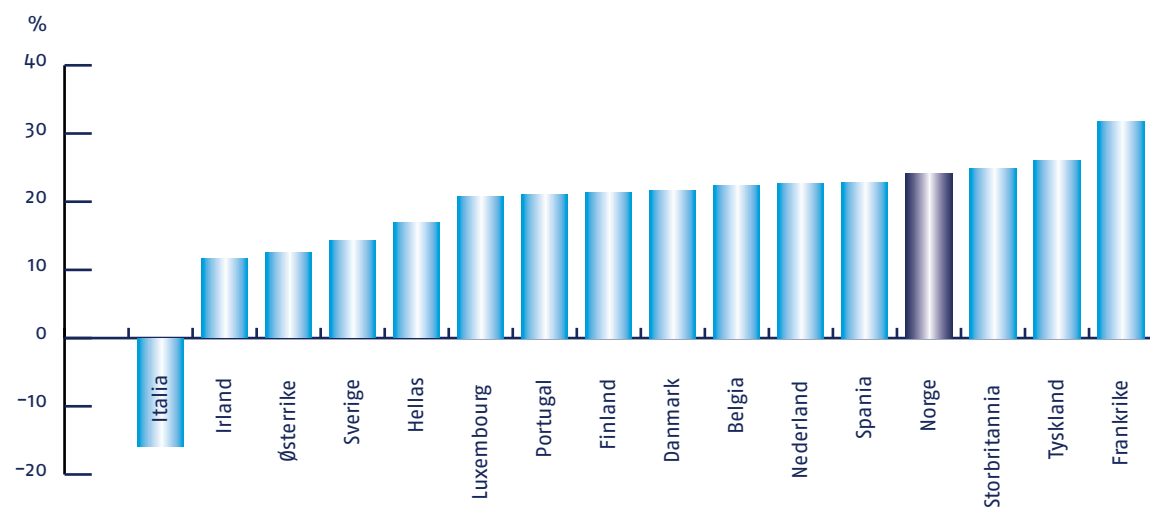
- Myndighetene bør bidra til å gjøre norske bedrifter bedre i stand til å tilegne seg og ta i bruk idéer og teknologi utviklet av eksterne kilder. Dette fordrer satsing på en arbeidsstyrke med internasjonal kvalitet.
- Det er viktig at man supplerer norske kunnskapskilder med utenlandske. Dette kan skje ved å oppmuntre til grenseoverskridende idéflyt gjennom mennesker. For å oppnå dette, må det satses mer på forskerutveksling med andre land. Det bør være et krav at forskerutdanningen inkluderer et

utenlandsopphold. Det må satses på å få flere forskere til Norge. Det bør være et mål at flest mulig studenter på høyere nivå har et utenlandsopphold som del av utdanningen.

- Det må oppmuntres til norske bedrifters samarbeid med utenlandske FoU-miljøer. Dette betyr at myndighetenes FoU-støtte til norske bedrifter også må kunne gå til samarbeid med utenlandske forskningsinstitusjoner, og ikke bare norske.
- Myndighetene bør bidra til å redusere risikoen for små og mellomstore bedrifter til å engasjere seg internasjonalt.

Internasjonalisering og skatt

Figur 6-1: Effektiv skatteprosent for bedrift med relativt lav lønnsomhet

Kilde: Mannheim-undersøkelsen 2001

Skattepolitikken avgjøres av norske myndigheter, men påvirker i stor grad de økonomiske rammebetingelsene i forhold til andre land. Derfor har globaliseringen aktualisert debatten omkring skattekonkurranse. Denne "konkurransen" kan være en mulighet, like mye som det er en trussel.

Norge i det globale skattelandskapet

For å få et inntrykk av hvilken skattebelastning norske bedrifter og personer står overfor utenom oljeutvinning, er det mest treffende å se på skatter og avgifter i prosent av BNP for fastlands-Norge. Betrakter man fastlands-Norge er vi nær verdenstoppen i skattetrykk. Vi overgår bare av Sverige og Danmark. I Norge har vi en relativt lav sats for skatt på kapitalinntekter og bedriftsoverskudd. På den annen side er skattegrunnlaget gjennomgående større i Norge enn i de fleste andre land, slik at satsen alene blir en misvisende indikator for internasjonale sammenligninger.

Ved universitetet i Mannheim i Tyskland har en gruppe i lengre tid arbeidet med å måle effektiv beskatning for bedrifter og aksjonærer i EU-landene

på oppdrag fra Kommisjonen. For bedriftsbeskatningen kommer vi ganske godt ut for bedrifter med meget høy lønnsomhet (nr. 4 av 16 land), mens skattebelastningen er blant de høyeste når avkastningen er lav (nr. 13). I praksis ligger avkastningen i norske bedrifter langt nærmere det lave enn det høye alternativet.

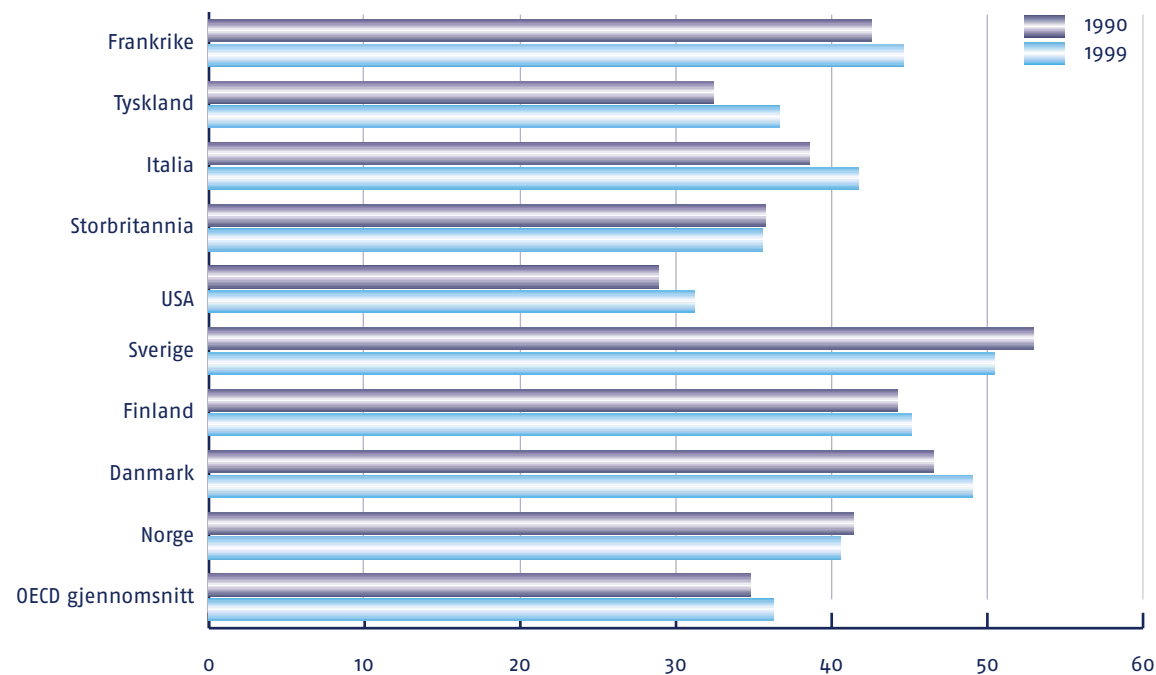
Formuesskatten trekker Norges posisjon ned. Bare fem EU land har fortsatt formuesskatt og selv der slår skatten først inn på høyere formuestrinn. For aktive eiere trekker denne skatteformen ressurser ut fra bedriftene og reduserer privat norsk eierskap i næringslivet.

Skatt og globalisering

Kapitalmarkedene er blitt mer integrert og liberalisert de siste 10-15 årene. Omfanget av kapitalbevegelser over landegrensene har økt betydelig, både i form av rene pengeplasseringer og i form av investeringer i bedrifter. Dette har ført til frykt hos enkelte for at bedrifter flytter til land med lave skatter og lite utbygd velferd. Landene vil konkurrere om å ha lavest mulige skatter for å tiltrekke seg bedriftene.

Figur 6-2: Utvikling i OECD landenes skattetrykk, Totale skatteinntekter i % av BNP

Kilde: OECD Revenue Statistics

Med lavere skatteinntang vil ikke landene greie å opprettholde sine velferdsordninger.

Tankegangen er betimelig, men faktum er at OECD-land faktisk har økt skattene som andel av BNP mellom 1990 og 2000. De som er opptatt av å få redusert skattene kan derfor skuffes over manglende drahjelp fra globaliseringen så langt: Myndighetene ser ut til å ha beholdt mye av sin frihet til å avgjøre skattenivået. Hvorfor?

Landets innbyggere er dets viktigste skattegrunnlag. Selv om vi i store deler av Europa har fått et fritt arbeidsmarked, flytter folk i liten grad på seg. Det skyldes tilhørighet til familie, venner, kultur og språkbegrensninger. Det skal mer enn noen prosents forskjell i inntektsskatt til for at folk flest flytter til et annet land. Dermed kan man skattlegge sine egne innbyggere betydelig uten at særlig mange blir skatteflyktninger. Før man ser store tall for skatteflyktninger, er det langt mer sannsynlig at man får sterke interne politiske protester mot skattenivået. Slike skatteopprør har skjedd og skjer helt uavhengig av globaliseringen, slik vi også har merket i Norge. Dessuten kan folk opp

til et punkt finne seg i å betale høye skatter, selv i et liberalisert marked: Skatter er nødvendig for å finansiere offentlige tjenester i et land, samt sikre gode velferdsordninger. Så lenge det finnes betalingsvilje blant folk flest, kan skattene bli høyere enn i andre land før skatteopprøret kommer.

Skatt og lokalisering

Skatt på bedriftsoverskudd utgjør i de aller fleste land en beskjeden andel av den samlede skatte- og avgiftsinngang. Men kapitalen er langt mer internasjonalt mobil enn arbeidskraften. Derfor er det grunn til å vente en viss skattemessig konkurranse her. Det har vært en tendens til å gjøre bedriftsbeskatningen i Europa lempeligere de senere år, og dette har ofte vært motivert av konkurranse mellom land om å tiltrekke seg bedrifter.

Men det er en lang rekke faktorer som vurderes før investorer bestemmer hvor en bedrift skal etableres eller utvides: Lønnsnivået, arbeidskraftens kompetanse, avstand til markedet, infrastruktur, offentlige myndigheters serviceinnstilling, nivået på korrupsjon,

rettssikkerhet, kjennskap til markedet og kulturen, osv. Det forklarer at land eller kommuner med ulike skattnivåer kan ligge ved siden av hverandre.

En annen forklaring er at det i et liberalisert kapitalmarked er arbeidstakerne som over tid ender opp med store deler av regningen for skatteøkninger uansett. Fordi kapitalen vil kreve den samme avkastningen overalt, må økt bedriftsbeskatning kompenseres gjennom relativt lavere lønninger. Kapitalen flytter ut dersom denne justeringen ikke finner sted. Derfor bør også arbeidstakere være opptatt av bedriftsbeskatningen.

Et ofte undervurdert moment er investorenes tiltro til forutsigbare og stabile rammebetingelser for næringsvirksomhet. Graden av forutsigbarhet kan bety like mye som skattesatsenes nivå. Uforutsigbare skatteskjerpelser endrer forutsetningene for langsiktige investeringer og gjør både innenlandske og utenlandske investorer mer tilbakeholdne med investeringer. Flere endringer har i de siste årene brått og uventet grepet inn i skattereformen fra 1992 og slik uthulet tilliten til at prinsippene ligger fast.

Skatt og konkurranseevne

Selv om globaliseringen i seg selv ikke fremtvinger reduserte skatter, er skattene av stor betydning for vår konkurranseevne – altså evnen til å opprettholde et høyt velstandsnivå gjennom høy produktivitet.

En del av de offentlige utgiftene som skattene finansierer bidrar til å øke befolkningens produktivitet. Utgifter til utdanning, et godt helsevesen og ordninger som fremmer sosial sikkerhet kan være eksempler på dette.

Men skattene har også store kostnader ut over inntektstapet for innbyggerne, i form av redusert produktivitet. Ett element er de administrative kostnadene. Et annet er at betydelige ressurser brukes av personer og bedrifter på å finne ut hvordan de bør tilpasse seg skattemessig. Skattegrunnlag og -satter påvirker hvilke aktiviteter som lønner seg mest. Manglende nøytralitet mellom ulike typer investeringer fører til at ressurser utnyttes feil eller utilstrekkelig. Skattene reduserer det man som bedrift eller arbeidstager sitter igjen med og dermed incentivene til å yte en arbeidsinnsats. Alt i alt bidrar dette til

betydelig lavere produktivitet / konkurranseevne.

Tapet er enda større hvis man tar hensyn til de dynamiske effektene av et skattesystem som legger en demper på innovasjonsevne og -vilje versus et som oppmuntrer til entreprenørskap. Et eksempel på dette er ideen fra den forrige regjeringen om progressiv bedriftsbeskatning: I et progressivt system vil kunnskapsintensive og dermed mer produktive bedrifter betale mer skatt enn mindre effektive bedrifter. Dette motvirker den nødvendige satsing på humankapital og får slik varige konsekvenser for verdiskapingen.

En positiv skattekonkurranse

Et fornuftig utformet skattesystem med et moderat skattnivå er avgjørende for å opprettholde en konkurransedyktig økonomi. Skattekonkurransen er positiv: Den dreier seg om å bli bedre enn andre til å redusere skattenes negative virkninger, gjennom et skattesystem som har minst mulig negativ innflytelse på produktiviteten. Denne konkurransen er i full gang. Selv om skattetrykket har økt samtidig med økende

globalisering, har det skjedd en betydelig utvikling i skattesystemene i OECD-landene. Det har vært en klar tendens til å redusere de høyeste skattesatsene og utvide skattegrunnlaget, for å redusere omfanget av samfunnsskadelig skattemotivert tilpasning.

For å være blant vinnerne i denne konkurransen er det både nødvendig å redusere det generelle skattnivået, øke gjennomsiktigheten i skattesystemet og fjerne særregler som gjør skattesystemet ugunstig sammenlignet med andre land. Å øke produktiviteten i næringslivet og landet som helhet ved å gjøre effektivitetstapet så lite som mulig, bør være rettesnoren for all skattepolitikk.

For land eller regioner som har lokalisingsmessige ulemper på andre områder, er det særlig viktig at man kompenserer gjennom et skatteregime som er "best of breed" og gjør det attraktivt å drive næringsvirksomhet i landet.

Hva er Norges utfordringer?

Selv om Norge har en rekke ressursmessige fordeler, har vi også lokalisingsulemper. Veien er lang til de

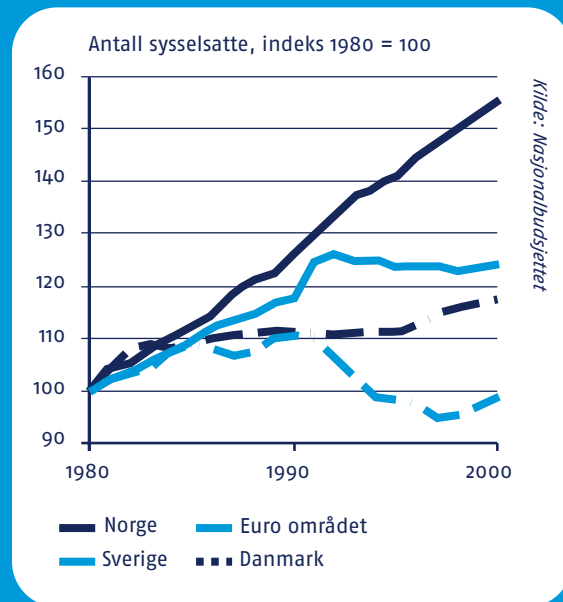
store markedene. Infrastrukturen har svakheter som forsterker denne ulempen. For å være attraktive for fremtidsrettede og produktive bedrifter, bør vi ha et skattesystem som er stabilt og helst gunstigere enn i utlandet.

Dette bør være en rettesnor hver gang det foretas endringer i skattesystemet. For eksempel:

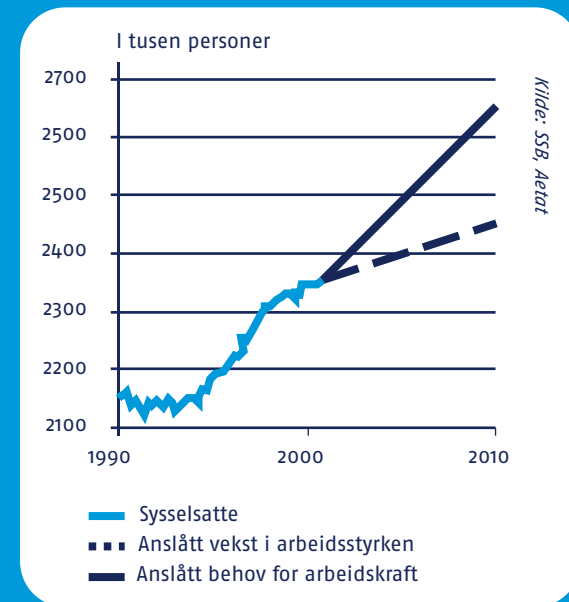
- Dersom investeringsvillige eiere ønskes, bør man ta hensyn til at negative og vilkårlige skatteendringer reduserer investorenes tiltro til stabiliteten i rammebetingelsene
- Dersom det ønskes industribedrifter i dette landet også på lang sikt, bør avskrivningssatsen ligge nærmere det de øvrige europeiske land ligger på.
- Dersom det ønskes aktive, norske eiere i næringslivet, bør formuesskatten fjernes.
- For å fostre nyskapende virksomhet i nye bedrifter, bør beskatningen av opsjoner i egen bedrift gjøres lempelig.

Et globalt arbeidsmarked?

Figur 7-1: Utvikling i offentlig sysselsetting

Figur 7-2: Gapet mellom tilbud og etterspørsel av arbeidskraft

Norge vil i årene fremover sannsynligvis få et økende behov for arbeidskraft. Hvilke muligheter gir det globale arbeidsmarkedet til å møte denne utfordringen?

Behovet for arbeidskraft

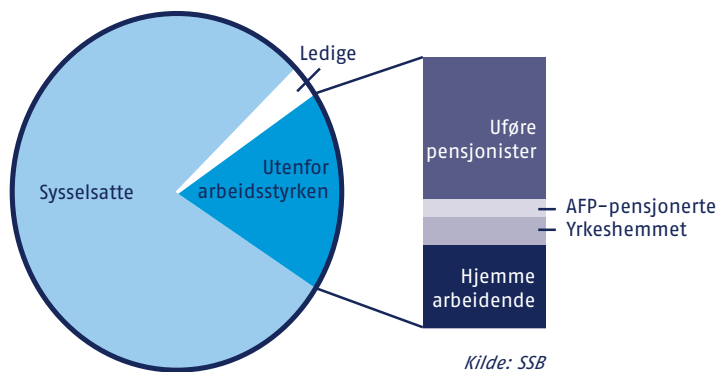
I de fleste markeder er det slik at når etterspørselen øker, så vil også tilgangen øke. Men arbeidsmarkedet i Norge følger ikke nødvendigvis disse spillereglene i årene fremover: Selv om det meste tyder på at den langsiktige etterspørselen etter arbeidskraft vil fortsette å vokse, så er tilbudssiden i ferd med å bli mindre.

Etterspørselveksten drives av både offentlig og privat sektor. I dag legger offentlig sektor beslag på over 30 prosent av den samlede arbeidsstyrken. Dette er ikke enestående i europeisk sammenheng, men i motsetning til de fleste land så vokser offentlig sektor i Norge med samme hastighet som før. Fortsetter dette, vil det om ti år være behov for 190.000 flere offentlig ansatte. I privat tjenesteytende sektor, vil det om ti år være 130.000 flere sysselsatte i denne sektoren, dersom vi forutsetter at veksten i sysselsettingen fortsetter som i de siste årene.

Samtidig viser befolkningsprognoser fra Statistisk sentralbyrå at den samlede tilgang på nye yrkesaktive i samme tidsrom bare vil være på 100.000 personer, som følge av sammenfallet av eldrebølgen og lavere fødselstall. Resultatet er et gap mellom behovet for arbeidskraft og det som finnes tilgjengelig på det norske arbeidsmarkedet. Gapet er enda større dersom man tar utgangspunkt i den ønskede sysselsettingsutvikling, med henblikk på finansieringsbehovet for eldrebølgen.

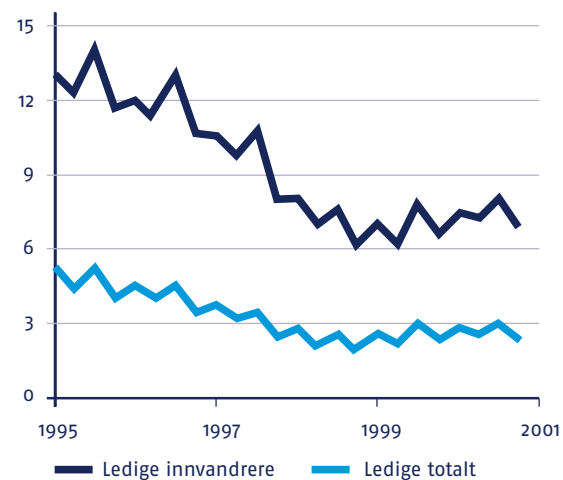
Det finnes flere virkemidler for å redusere dette gapet. Mange grupper er i dag av ulike grunner utenfor arbeidsmarkedet. Men selv om mange av disse kan tilbakeføres til arbeidslivet eller arbeide mer, vil det ta lang tid å gjennomføre endringene. Effektivisering av offentlig sektor er også et alternativ. Men selv om arbeidskraftinnsparing er mulig, vil mange av de oppgaver som utføres innenfor offentlig sektor, særlig helse og omsorg, uansett kreve flere hender i fremtiden – uavhengig av om oppgavene utføres av det private eller det offentlige.

Figur 7-3: Norske innbyggere i arbeidsdyktig alder*

* Ikke under utdannelse

Figur 7-4: Ledige i prosent av arbeidsstyrken

I sum er det sannsynlig at det både på mellomlang og lang sikt vil eksistere et gap mellom tilgjengelig og ønsket arbeidskraft. Dette gapet er ikke nødvendig, men et resultat av at vi har valgt å isolere Norge fra den arbeidskraft som finnes tilgjengelig på det internasjonale arbeidsmarkedet.

Konkurransen om arbeidskraften

Spørsmålet om arbeidsinnvandring er aktuelt i alle OECD-landene av de samme årsakene som i Norge. De aller fleste av OECD-landene rammes samtidig av eldrebølgen og den resulterende reduksjon i den yrkesaktive befolkningen. En beregning fra FN viser at EU-området trenger 1,6 millioner innvandrere hvert år frem til år 2050 for å opprettholde dagens befolkningstall. Det totale fremtidige arbeidskraftsbehovet i OECD-området kan ikke realistisk dekkes på andre måter enn gjennom innvandring. Hoveddelen av denne innvandringen vil måtte komme fra Øst-Europa og utviklingslandene.

Det betyr at mange land vil konkurrere om å tiltrekke seg den samme arbeidskraften.

Norge er ikke nødvendigvis gunstig posisjonert for en slik konkurranse. Det er ikke gitt at Norge er et attraktivt land å bosette seg i for utlendinger, til tross for et høyt materielt velstandsnivå. Både klima, kultur, språk og avstander til kontinentet er for mange svært effektive barrierer for å bosette seg i Norge. I tillegg vil den høye personbeskatningen i Norge ikke virke tiltrekkende på høyt utdannet utenlandsk arbeidskraft.

Dersom Norge skal ha en mulighet til å nå opp i konkurransen om de beste ressursene på det internasjonale arbeidsmarkedet, behøves en langsiktig strategi. Det vesentligste premisset vil være å legge til grunn at den internasjonale arbeidskraften er en ressurs som kan bidra til å styrke norsk verdiskaping, heller enn å betrakte den som et problem.

Bedre integrering

Næringslivet har et ansvar for å sikre at den internasjonale arbeidskraften utnyttes godt nok. Det hjelper lite med åpnere grenser dersom bedriftene ikke benytter den kompetansen innvandrerne kan tilføre.

Visjonen må være å øke tilgangen på kvalifisert arbeidskraft, gjennom en bedre utnyttelse av mangfoldet i arbeidsstyrken. Terskelen for å komme inn i bedriftene må senkes og arbeidsmiljøet må bli mer inkluderende. Bedriftene må bli mer bevisst sin egen rekrutteringspolitikk. Ytre egenskaper som hudfarge og navn må ikke stå i veien for en vurdering av kvalifikasjoner. Da risikerer man å velge bort den mest kompetente arbeidskraften.

ECON – Senter for økonomiske analyser har gjort beregninger som viser at Norge kan oppnå en gevinst på inntil 50 milliarder kroner over 10 år dersom vi integrerer ikke-vestlige innvandrere like hurtig i arbeidslivet som vestlige innvandrere.

Integrering av utenlandsk arbeidskraft kan utfordre tradisjonelle virksomheters eksisterende organisasjon, språklig, kompetansemessig og kulturelt. Utfallet er ikke alltid vellykket. Men det er vesentlig at arbeidsinnvandringen ikke bare betraktes som en måte å utjevne midlertidige ubalanser i arbeidsmarkedet på. Den kan også være en viktig kilde til ny verdiskaping. Møte mellom kulturer kan bidra til kreativitet og nye

løsninger på gamle problemer. Det har blitt sagt at det ikke er en tilfeldighet at USA er tidenes mest dynamiske samfunn, men at det skyldes at landet praktisk talt ble bygget opp av innvandrere.

Hva må gjøres?

I et stadig mer internasjonalt arbeidsmarked er det viktig at Norge er et attraktivt land å bo og jobbe i. For at vi skal tiltrekke og beholde kompetanse i Norge må vi liberalisere innvandringspolitikken.

Reglene for arbeidsinnvandring må ta høyde for hver enkelt bransjes og bedrifts behov for kompetanse. Reglene må gi tilstrekkelig rom for fleksibilitet, og man må unngå tidkrevende behandlingsprosedyrer før personer kan begynne i jobb i Norge.

Innvandringspolitikken må liberaliseres ved at saksbehandlingsreglene innenfor gjeldende regelverk for innvandring endres. Dessuten bør det etableres et regelverk for målrettet arbeidsinnvandring.